

LA RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI CINEMATogrÀFIC: TRASCENDÈNCIA CULTURAL I ASPECTES TÈCNICS

Antoni Giménez i Riba

El 2 de novembre de l'any 1993, el senyor Federico Mayor, director general de la UNESCO, va fer una crida en favor de la salvaguarda del patrimoni cinematogràfic internacional. Com a introducció a la temàtica de la meua ponència i per la seva extraordinària importància la llegiré tot seguit (hi ha coses que quan algú ja les ha dit i bé, és millor no reinventar res i escoltar les seves asseveracions):

“Síntesi de diverses arts com la pintura, el teatre, la música, la literatura i la fotografia, l'art cinematogràfic –inventat l'any 1895– és el dipositari de la memòria del segle XX i una de les privilegiades expressions d'un món en transformació.

Producte de l'esperit creador i de la genialitat inventiva de l'home, l'art cinematogràfic s'ha desenvolupat seguint un procés invers en relació a les altres arts. L'origen del seu descobriment i la seva ràpida evolució fou una invenció tècnica. El cinema va gaudir, des d'un inici, d'un èxit aclaparador, a causa que va saber establir amb el públic un nou diàleg, per mitjà del qual cada espectador pot tenir la sensació de trobar-se personalment en els llocs on es desenvolupa l'acció filmada. El cinema és el gran miracle de la imatge en moviment, que permet abolir distàncies, tant de tipus espacial com temporal. El cinema testimonia, narra, il·lustra, imagina. Segons l'historiador d'art ERWIN PANOFSKY, una pel·lícula és l'equivalent modern de les catedrals medievals: cada membre de l'equip, des del productor fins al tècnic, passant pel realitzador i els actors, com en altres temps l'arquitecte, el vidrier o el paleta, treballa amb un únic propòsit en una obra comú. Si l'obra es troba en perill, no val la pena de mobilitzar-se per salvar-la, com ens sembla del tot natural fer-ho quan es tracta de construccions en pedra?

Avui dia s'han perdut per sempre més de les tres quartes parts de les pel·lícules anteriors als anys cinquanta, realitzades sobre un suport a base de nitrat de cel·lulosa, autodegradable i molt inflamable. Les realitzades a partir de 1950, sobre un suport a base de triacetat de cel·lulosa, si no es conserven adequadament, estan amenaçades en un 60% dels casos per una espècie de malaltia coneguda amb el nom de “síndrome del vinagre”, un procés de degradació que, entre altres efectes negatius, decolora la imatge.

Pel·lícules artístiques, pel·lícules de ficció, pel·lícules documentals, llargmetratges i curtmetratges, pel·lícules de divulgació científica, noticiaris, pel·lícules didàctiques i educatives, pel·lícules de dibuixos animats... totes aquestes riqueses conservades pel cinema estan en perill greu de desaparició. Cal salvar el cinema.

Segons la seva constitució, la UNESCO s'encarrega de vetllar per la conservació i la protecció del patrimoni universal de llibres, obres d'art i monuments d'interès històric o científic, i es dedica a promoure les activitats necessàries per dur-ho a terme. La conservació i restauració del patrimoni cinematogràfic internacional planteja problemes especials que ni la iniciativa privada ni les accions espontànies són capaces de resoldre. S'ha estimat, doncs, necessari buscar solucions basades en la col·laboració.

Per aquest motiu, en nom de l'Organització de les Nacions Unides per a la Educació, la Ciència i la Cultura i del comitè honorari per a la celebració del Centenari del Cinema INVITO, solemnement, els governs dels Estats Membres de la UNESCO a adoptar les oportunes mesures jurídiques, administratives i financeres per a crear o reforçar les estructures essencials de salvaguarda del patrimoni cinematogràfic internacional, com arxius filmics, cinemateques i filmoteques, museus de cinema i laboratoris de restauració. Per a l'obtenció dels resultats desitjats, aquestes activitats hauran de realitzar-se en consulta amb la Federació Internacional

d'Arxius de Films (FIAF), organització internacional especialitzada que agrupa, en el seu si, més de 100 arxius de films de més de 63 Estats Membres de la UNESCO.

INVITO els estudiosos especialitzats en cinema i els afeccionats a ajuntar esforços amb totes aquelles persones, la missió de les quals és vetllar, a cada país, per la salvaguarda del cinema nacional, a fi de poder preparar filmografies exhaustives.

INVITO els realitzadors, actors, directores, tècnics i operadors de cinema a unir-se, com ja està passant en alguns països, amb la finalitat de crear fundacions o associacions nacionals amb les següents finalitats: alertar l'opinió pública de la urgència de conservar el patrimoni cinematogràfic nacional i internacional; recaptar fons privats o públics, per contribuir a finançar la restauració del patrimoni cinematogràfic nacional; fomentar projectes de creació d'un dipòsit legal en els països on encara no hi ha arxius de conservació del patrimoni cinematogràfic; i assegurar-se que els mètodes de conservació utilitzats a nivell nacional s'ajusten a les normes establertes per la FIAF.

INVITO les indústries de la fotografia i del cinema, el vídeo i la televisió, als productors i distribuïdors de pel·lícules i a totes les indústries interessades pel cinema en general, a participar generosament en les activitats nacionals i internacionals, endegades per les diferents associacions i organismes competents, per a salvaguardar el patrimoni cinematogràfic, contribuint a la creació d'un fons internacional destinat a costejar els treballs de restauració i conservació del cinema. Aquest fons es crearà dins el si de la FIAF i la UNESCO.

INVITO els productors i altres persones, posseïdores dels drets de les pel·lícules de cine i televisió, a sumar-se a l'acció de salvaguarda participant econòmicament en ella o portant a terme programes de restauració apropiats; també els demano que facin tot el possible per facilitar la distribució de pel·lícules restaurades en els circuits comercials i no comercials, concertant acords amb els distribuïdors i els diferents organismes de difusió cinematogràfica.

INVITO els festivals de cinema de tot el món a incloure, en la seva programació, una secció de "pel·lícules salvades" i a organitzar projeccions, per al gran públic, en col·laboració amb el Consell Internacional del Cinema, la Televisió i la Comunicació Àudio-visual (CICT).

INVITO les escoles de cinema, televisió i comunicació àudio-visual a adoptar mesures apropiades, d'acord amb el Centre Internacional d'Enllaç de les Escoles de Cinema i Televisió, amb la finalitat de sensibilitzar els futurs professionals del cine en relació als problemes de la conservació i salvaguarda de les obres cinematogràfiques.

INVITO els països industrialitzats a cooperar amb els països en vies de desenvolupament, a fi que aquests puguin culminar, amb èxit, els seus treballs d'investigació sobre les filmografies nacionals, i formar especialistes en mètodes de conservació, gràcies a les transferències de coneixements i les tecnologies necessàries.

Per últim, INVITO els membres interessats de la comunitat internacional: crítics, especialistes, afeccionats, etc., a contribuir, amb tots els mitjans apropiats, al procés de salvaguarda del cinema, en col·laboració amb els organismes nacionals, regionals i internacionals de la Federació Internacional d'Arxius de Films (FIAF).

FEDERICO MAYOR ZARAGOZA"

* * *

En escoltar totes aquestes rotundes afirmacions, i les consegüents i lògiques invitacions que formulà el Director General de la UNESCO, es pot arribar a la conclusió que, afirmar que la

recuperació del patrimoni cinematogràfic d'un poble, d'un país, és una qüestió veritablement transcendent i d'extrema importància cultural i esdevé, gairebé, una obvietat. Una obvietat, però, no pas per a tothom, malauradament. A aquestes alçades del segle, a les portes de la celebració del primer centenari del naixement del cinema, i malgrat totes les crides les faci qui les faci, més d'un encara no ho té gens clar. Aquí i arreu; no és aquesta una desgràcia específicament catalana, però, en tot cas, el que ens ha d'importar són els efectes negatius vers el nostre patrimoni, que ocasionen certes miopies cròniques i històriques en determinats àmbits de la cultura del nostre país.

És sabut que, per a la major part de la burgesia catalana, el cinema és més un entreteniment que cultura o, en el millor dels casos, només cultura en determinats moments i circumstàncies i en la resta, tirant llarg, cultureta per distreure a la gran massa del poble. L'anomenat setè art ha estat i és el gran fenomen cultural del nostre segle, i l'únic que arriba, en una o altra forma, a tot ésser humà, a tothom, a tot tipus de persona, amb més o menys cultura, amb més o menys preparació intel·lectual, perquè hi ha cinema per a tots els gustos i exigències. Al meu entendre, deu ser precisament tot això el que origina aquest dissimulat rebuig o manca d'entusiasme i d'acceptació d'aquest apassionant fenomen. No és estrany, doncs, que aquestes concepcions incideixin en les esferes de poder a l'hora d'elaborar polítiques i mesures vers el desenvolupament del cinema en si mateix i, molt menys, per a propiciar les condicions i fórmules idònies, encaminades a un seriós pla, sistemàtic i constant, per a la recuperació del patrimoni filmic, per a la salvació de les pel·lícules antigues dels peoners del cinema català, la restauració consegüent que calgui, i la catalogació i investigació que se'n desprengui.

Sembla estrany que, avui dia, existeixi gent incapaç de valorar la gran aportació que el cinema ha fet a la humanitat. Es vulgui o no, en un primeríssim pla, en l'aspecte cultural. Però no tan sols això, ni de bon tros. Pensem en la gran contribució en el camp científic: per exemple, totes les especialitzacions de la medicina moderna han utilitzat les imatges en moviment per a desenvolupar tècniques, investigar, controlar resultats i estudiar processos evolutius, etc. No vull fer una exahustiva relació, però; només que ens dediquem a pensar-hi una mica, ens vindran a la ment nombrosos camps de la nostra vida quotidiana en els quals, el cinema hi ha tingut una important contribució. Podríem concebre ara el món de la publicitat sense les imatges en moviment? I l'importantíssim paper dels noticiaris cinematogràfics per a la història de qualsevol poble, sobretot abans de l'aparició de la televisió?. La mateixa televisió amb totes les seves aplicacions, es pot negar que en part n'és filla del cinema?... El món actual, amb el cinema i la televisió convivint entre nosaltres, no està, realment, dominat aclaparadorament per la fascinació de les imatges en moviment?... Quin altre art i/o tècnica ha gaudit d'una tant important implantació –i influència, diria jo– en el teixit social d'una bona part de la humanitat?...

A mi em resulta molt difícil d'entendre que algú no ho vulgui entendre; em resulta difícil d'acceptar que algú no ho vulgui acceptar; em resulta difícil d'assimilar que algú no vulgui assimilar-ho. És clar que tothom és lliure de rebutjar el que vulgui i d'excloure del seu bagatge personal aquells aspectes que no els siguin d'un especial interès, i de no prestar cap atenció vers altra cosa situada més enllà del seu entorn professional. El que em passa –suposo que a molts de vosaltres també– és que em causa estranyesa que no agradi el que a mi m'agrada. Oi que quan una cosa t'entusiasma no acabes d'entendre que deixi indiferent a altres?... No voldria estendre'm a l'entorn d'enfatitzar la importància de la recuperació del patrimoni cultural cinematogràfic de Catalunya, perquè tinc l'íntima sensació de cometre una bajanada. Per a mi

—sortosament també per a alguns més— aquesta és una qüestió que es defensa per si mateixa, que no necessita advocat, que si hem d'insistir gaire per demostrar la transcendència i la necessitat de la recuperació patrimonial, malament rai.

Malgrat tot, el buit no és absolut. Malgrat tot, existim i alguns treballem en aquesta direcció. Qui? Qui som els que jo dic que existim i treballem? Potser més dels que es podria pensar, davant el trist panorama en què ens movem. Des de les Universitats i grups afins entestats en l'estudi i recuperació del cinema català, fins a les institucions lògiques per a portar a terme aquest tipus de tasca: les filmoteques. I molts cops, no sempre, en una estreta col·laboració entre entitats, que magnifiquen i optimitzen els resultats dels treballs. El que passa és que, sovint, hom té la sensació d'una relativa soledat, en la que el voluntarisme supleix allò que hauria de ser la normal implantació d'una tasca suficientment reconeguda i recolzada, amb l'adequada dotació i infraestructura.

No voldria, però, donar la sensació de desastre total ni contribuir al desànim. Les filmoteques mantenim una considerable lluita contra la incomprensió; esgarrapem tot el possible de les administracions públiques de les quals depenem (una filmoteca no pot subsistir si no depèn d'algun organisme oficial —estatal o local—); moltes estem relativament ben equipades humanament i tecnològicament, i desenvolupem una considerable tasca en la direcció de la recuperació patrimonial, malgrat tot. El que passa és que tots estem convençuts que no és suficient, que es pot fer molt més i millor, i ens sap greu que no hi convergeixin més esforços, per part de tothom i, per damunt de tot, de qui tingui en les seves mans la possibilitat de decidir i atorgar.

L'Arxiu d'Àudio-visuals de la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya, del qual en sóc el conservador—responsable, no és, evidentment, una excepció en tot allò que he dit fins ara. Ni millor ni pitjor que altres; en alguns aspectes més i en altres menys, com passa en tots els ordres de la vida. És cert que en els darrers anys s'ha fet un bon esforç per millorar, i una prova evident en són les noves instal·lacions de l'Arxiu d'Àudio-visuals. Tot plegat ens ha permès de poder ingressar, com a membres i associats, en diferents organismes internacionals, com la FIAF (Federació Internacional d'Arxius de Films), l'ACCE (Associació Cinemateques de la UE), i la LUMIÈRE PROJECT ASSOCIATION, contribuint a una millor implantació de la tasca comuna propiciant la mútua informació i la col·laboració inter-filmoteques en els camps de la recerca i la restauració.

Més que un instint de criticar pel plaer de criticar, el que passa és, crec jo, un manifest sentit de responsabilitat professional que condueix a la constant exigència, a elevar més i més el llistó, a una sana i necessària disconformitat davant les traves i els imperatius de l'administració i, per damunt de tot, de constatar la nombrosa tasca pendent de fer, i que corre el perill de no portar-se a terme; la sensació d'una certa impotència davant la més que probable desaparició de certs documents filmics que, potser, foren d'enorme interès per a la història del nostre país... Tot això configura la nostra rebel·lia; la meua i la de tots aquells que treballen en aquesta mateixa direcció i per aquestes fites. Per això ens queixem.

* * *

Arribat a aquest punt, no vull continuar sense fer una crida a la col·laboració entre institucions i organismes en vers el repte de la recuperació patrimonial. En primer lloc, que quedi clar que és

responsabilitat de tots, no tan sols de la filмотeca de torn. Tots podem i hem de contribuir-hi. Des de fa un cert temps, una de les accions empreses a partir de l'Arxiu d'Àudio-visuals de la Generalitat, ha estat propiciar les relacions amb els arxius i museus locals i comarcals, establint uns mecanismes de col·laboració adients. És clar que els arxius locals, de tot tipus, per la seva condició, estan molt més a prop del ciutadà i en òptimes condicions i relacions per rebre llegats particulars de tot tipus. Habitualment, als arxius locals, com ja sabeu la majoria de vosaltres, hi arriben documents, llibres, fotografies, objectes i, rarament però també, pel·lícules. Quan això passa, de segur s'origina un problema en diferents vessants. Què fer amb els films? Si són de suport nitrat, representa un autèntic perill tenir-los guardats en una prestatgeria, al costat de centenars i milers de documents-paper, com sol passar en la majoria dels casos. A més, amb tota seguretat, per manca de bones condicions de preservació, aquestes pel·lícules acabaran absolutament autodestruïdes. I mentrestant no poden ni tan sols acomplir amb la seva pretesa missió de facilitar informació a l'historiador o estudiós interessat, en no poder-se visionar. Per propi interès, cal trobar solucions a tots aquests problemes i, en aquesta direcció, des de la nostra institució, oferim les fórmules que calgui per arribar a acords satisfactoris per a tothom. Solucions n'hi ha. Cal confiar i disposar-se a utilitzar unes instal·lacions que existeixen en el nostre país, per a servir tota la comunitat.

Cal acceptar que en aquesta vida no tot és tan senzill com sembla o com voldríem o com hauria de ser. Dic això, perquè sóc conscient de certes dificultats que sovint es presenten, i que dificulten l'aconsellable bona relació entre institucions públiques. A més a més, existeix el comprensible sentit de la propietat i les reticències i desconfiances que emergeixen en aquests temes. Quedi clar, en primer terme, que en cap cas l'Arxiu d'Àudio-visuals de la Filмотeca de la Generalitat de Catalunya actua o té intencions d'actuar amb un sentit d'acaparació, d'apropiació de béns o esforços d'altres. Del que es tracta, en tot cas, és de sumar en lloc de dividir, i d'aprofitar els recursos dels que el país disposa, realitzats amb diner públic i, per tant, per a tothom i al servei de tots. No volem dir DONEU-NOS, DIEM UTILITZEU-NOS. I amb l'absoluta convicció de poder trobar solucions, les que calgui, les més adients. En definitiva, les correctes.

Cada cop més, tenim molt clar que la conscienciació de tothom vers la tasca col·lectiva per a la salvació i recuperació del patrimoni cinematogràfic de Catalunya és imprescindible i desitjable i, òbviament, creiem fermament en la necessitat d'encoratjar tot tipus d'iniciatives en aquest sentit. Però això no vol dir tancar els ulls a la realitat i comprovar que sovint els esforços es malmeten per no saber trobar, oportunitat, els suports necessaris. Ni tampoc donar l'esquena al greu plantejament que significaria caminar vers una duplicació d'infraestructures que, per a les seves especificitats tècniques i alt cost, de cap de les maneres pot ser considerat com una fita a assolir, si existeix la possibilitat, que ara mateix estic fent pública, de compartir. I segur, seguríssim que, ben estudiat, els beneficis que se'n poden desprendre han de ser òptims per a tothom. I, per damunt de tot, amb un sentit pràctic.

Podeu estar segurs que des de l'Arxiu de la Filмотeca, així com des d'altres instàncies com el mateix Departament de Cultura de la Generalitat, no contemplem les diferents iniciatives que sorgeixen o poden sorgir -un exemple pot ser el que es perfila com la possible existència de la Filмотeca de Girona- com una competència a la nostra tasca i als nostres objectius. Tot el contrari. Totes elles tenen dret de rebre el nostre encoratjament i, de forma especial, la nostra oferta de col·laboració. Que se sàpiga que les nostres portes estan obertes i que desitgem que

utilitzeu la nostra institució. La meua mà, i la dels meus col·laboradors, sempre romandrà disposada a l'encaixada d'amistat i benvinguda.

També vull fer un breu esment de les accions previstes, des de la competència del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, en qualitat de participació a l'efemèride del Centenari del Cinema per part de l'Arxiu d'Àudio-visuals, donat que el que està previst de portar a terme afecta directament al tema de la recuperació del patrimoni cinematogràfic català.

En primer lloc està previst d'endegar una campanya publicitària de sensibilització i conscienciació a tots els ciutadans de Catalunya vers la recuperació patrimonial. Es tracta doncs, d'intentar salvar el material de cinema, preferentment antic, del qual encara no se'n coneix la seva existència, i que pot estar (de ben segur que ho està) escampat per tota la geografia del país, en mans de particulars (col·leccionistes o no), d'institucions locals, comarcals o regionals, d'associacions civils de tota mena (preferentment les que estan directament relacionades amb la fotografia i el cinema: foto-cine clubs, etc.), empreses comercials, col·legis i convents religiosos i un llarg etcètera. Recopilar el material que, pels efectes de la campanya, es pugui reunir, identificar-lo, catalogar-lo i procedir, si s'escau, a la seva restauració. Finalment, organitzar uns cicles de projeccions per diferents indrets de Catalunya, per mostrar el més interessant de cada lloc que s'hagi pogut recuperar.

Si aquesta campanya de recuperació va dirigida a la recuperació del patrimoni desconegut (no se sap, a priori, quines pel·lícules es podran trobar), una altra acció que es vol emprendre va relacionada cap a la recuperació del patrimoni conegut. M'explico. Sabem, per exemple, que en altres filmoteques de l'Estat espanyol i també d'estrangeres, hi ha certes pel·lícules catalanes antigues que nosaltres no tenim en els nostres fons. Es tractarà, doncs, d'encarregar noves còpies d'aquestes pel·lícules, previ acord amb les diferents filmoteques. En aquest context, s'hauria d'incloure, per exemple, la recuperació de la filmografia de Laya Films, la productora del Comissariat de Propaganda de la Generalitat Republicana. Totes aquestes pel·lícules van ser requisades per les tropes franquistes a partir de la seva victòria i, després d'un cert temps, van anar a parar a la Filmoteca Española, a Madrid, on es troben en l'actualitat, com ja ha esmentat en la seva intervenció l'amic Romaguera. Sobre la recuperació d'aquest important patrimoni filmic, per a la nostra història, la nostra institució ha realitzat diverses gestions encaminades a aconseguir la seva devolució, sense cap fruit positiu, fins al dia d'avui. En ocasions, potser per manca d'encert en el nostre plantejament i en totes, per damunt de tot, per manca de sensibilitat per part de l'administració central. Encara és un tema obert i que, d'alguna manera, reclama trobar urgentment una solució satisfactòria.

En darrer terme, l'altra acció que es vol portar a terme té a veure amb el fet de disposar d'una partida econòmica especial, per a poder fer front als costos de laboratori, per duplicar, amb material de seguretat, totes les pel·lícules en suport nitrat del nostre fons, que encara estan pendents de ser restaurades.

Amb aquestes tres accions, sota l'excusa o pretext del Centenari del Cinema, es donarà, indubtablement, un fort impuls en el camí de la recuperació patrimonial en aquells aspectes que, en un context de normalitat al cent per cent, haurien de representar la tasca habitual de cada dia d'una institució com la nostra Filmoteca, o com qualsevol altra. Si ara s'arriben a realitzar, benvingut sigui el Centenari!...

La tasca de recuperació del patrimoni cinematogràfic té, òbviament, un component tècnic de moltíssima importància. Per a poder assumir aquest aspecte tècnic, amb rigorositat i eficàcia, els

arxius de films, les filmoteques, han de disposar d'unes adequades instal·lacions, de costos molt elevats, capaces de donar resposta satisfactòria a totes i cadascuna de les diferents i diversificades etapes de tot el procés. Aquest és, sense dubte, un aspecte interessant i poc conegut d'aquesta tasca, i us la vull explicar de la forma més planera possible, però sense obviar res, perquè pugueu fer-vos una àmplia idea de la diversitat i complexitat del nostre treball. Per no caure en un llenguatge excessivament tecnificat, que potser no tots comprendríeu, i per donar la informació suficient per tenir una completa idea de tot el recorregut que ha de fer una pel·lícula dins de les instal·lacions del nostre Arxiu (com, amb petites variants, ho fan en altres similars institucions d'arreu), permeteu-me que, en la millor tradició de la narrativa oral, us expliqui un conte, en el qual una pel·lícula explica, en primera persona (allò que cinematogràficament entenem per "veu en off") la seva història, sobre tot, la seva experiència a partir del moment de la seva incorporació a l'Arxiu d'Àudio-visuals de la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya. I com tots els contes, aquest també té un títol: DOROTEA.

"Permeteu que m'autopresenti. Em dic DOROTEA, i vaig néixer l'any 1898, a finals del segle passat. Això significa que tinc, ni més ni menys, que la fotesa de 96 anys. Com fàcilment podreu comprendre, la meva memòria s'està afeblint dia a dia i cada cop amb més rapidesa, però encara recordo, amb molta nostàlgia això sí, els primers anys de la meva vida activa, quan el meu pare, el famós pioner del cinema català i espanyol Fructuós Gelabert, m'exhibia, molt cofoi, en aquelles primeres sales de projecció que, aleshores, se les coneixia pel nom de Cinematograph Lumière. Però no us espanteu. No pretenc explicar-vos la meva particular "batalleta" dels meus anys de joventut. En realitat allò que pretenc exposar-vos, si se'm permet, és una història recent, molt recent...

Des de fa molt i molt de temps, tant que ja ni me'n recordo, que, junt amb altres companyes, vaig anar a parar en unes velles prestatgeries, en un local fosc i força brut. En els primers mesos, i de tant en tant, algú entrava en aquell magatzem, premia l'interruptor d'una llum que en prou feines il·luminava, buscava jo què sé entre les diferents prestatgeries, i retirava o tornava a col·locar unes llaunes de pel·lícula. Després, la llarga nit. Semblava, talment, que ningú recordava que estàvem allí, i ja ningú venia a visitar-nos. En aquestes condicions, el temps, podeu creure-ho, passava molt lentament, i l'avorriment era la nota dominant de la nostra trista existència. De sobte, ara fa unes dues setmanes, un fort soroll em despertà de cop. La rovellada porta metàl·lica d'aquell magatzem estava essent oberta. Immediatament, altre cop aquella esgrogueïda llum em va permetre de veure que una colla d'homes havien entrat al local, i recollien trastos d'ací i d'allà. La curiositat va envair el meu ésser i, tot just quan iniciava la indagació per saber a què venia tant d'enrenou, un d'aquells homenots, sense cap mena de delicadesa ni consideració a l'edat, em va agafar i, junt a les meves companyes, em va ficar en un sac. Encara no m'havia refet de l'ensurt, quan vaig rebre un fort sotrac; em vaig adonar que m'havien llençat dins d'un camió, junt amb altres sacs i diverses andròmines. Em vaig posar molt nerviosa, i només tenia ganes de protestar aïradament per aquell tracte tan matusser i indelicat, si hagués sabut com i amb qui fer-ho. Sembla mentida!... Com pot ser que aquells pinxos no s'haguessin adonat de la meva avançada edat i del meu delicat estat de salut! I què me'n dieu de la caixa metàl·lica, tan rovellada, on jo vivia?... Semblava ben bé un petit miracle que no s'hagués trencat a bocins...

Bé, seguim amb els fets. Al cap d'una estona, l'horrible soroll i el sotrac d'un motor em donaren la pista inequívoca que el vehicle estava en marxa i de camí qui sap cap a on. A la mitja

hora de camí, poc més o menys, per fi vàrem aturar-nos. Ja era hora! Els meus mals no crec que haguessin pogut aguantar gaire més temps en aquelles condicions. Així fou com, sense saber certament el perquè –si és que havia estat venuda, regalada o senzillament dipositada– em vaig trobar en un altre local, això sí, molt més bonic, net, amb una bona il·luminació i tot ple de prestatgeries amb una grandiosa quantitat d'altres pel·lícules com jo. I... oh, meravella! Amb una temperatura bastant fresqueta, molt d'agrair després de les angúnies i suors patits durant aquell matí. Un bon lloc per a descansar...

El primer que em varen fer va ser substituir la meva vella i fastigosa caixa metàl·lica, plena de rovell i fongs i no sé quantes porqueries més, per una de nova, de plàstic, amb uns foradets per a poder respirar millor. En comprovar l'aspecte agradablement positiu d'aquell canvi de situació, immediatament em vaig adonar de la sort que havia fet i que, amb tota seguretat, hauria de trobar-me molt a gust en aquella nova residència. L'ensurt inicial semblava tenir un final feliç. Entre altres coses perquè el tracte rebut a partir d'aquell moment ha estat, en tot moment i circumstància, molt millor; en tot moment se m'ha manipulat amb una exquisida delicadesa, en concordança, penso jo que tal com ha de ser, amb la meva edat i precària salut. Al damunt de la nova caixa (per cert d'un color verd bastant cridaner, que no m'ha acaba d'agradar del tot, però què hi farem!...) varen enganxar-hi una etiqueta nova i neta, amb el meu nom: DOROTEA, i un rètol requadrat en vermell amb la paraula "nitrat", que en aquell moment, ho confesso, no sabia ben bé què volia dir. Ai, quina distracció! Amb el nerviosisme per explicar-vos aquesta primera part de la història i les meves primeres experiències en aquesta nova situació en què em trobo, no he esmentat el nom del meu nou domicili, on he anat a parar. Es tracta de l'Arxiu d'Àudio-visuals de la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya. Dóna talment la impressió de ser un lloc seriós i de certa categoria... Crec, sincerament, que puc estar molt contenta pel canvi, i satisfeta per la sort que he tingut... molta, molta sort...

Avui, després d'uns dies de descans –que m'han anat d'allò més bé–, m'he despertat, de sobte, sobre una taula blanca. Les delicades mans d'una dona, amb guants blancs, estan desentrotllant les meves guspies, poc a poc i amb molt de compte, lentament, quasi amb un xic de por. Estic col·locada sobre un plat metàl·lic giratori i, a mesura que em van traslladant, centímetre a centímetre, cap a un altre plat situat a la dreta de la taula, vaig donant voltes suaument, com si estigués en els "caballitos". No està gens, però gens malament per començar el dia.

Aiii !!... se m'acaba de trencar una unió (abans en deien "empalme"). És clar!, estic tan resseca i aquestes unions les tinc des de fa tants i tants anys... Mira per on!, ara me'n faran una de nova amb un aparell que, ben mirat, s'assembla bastant amb els de la meva època. Una suau pinzellada d'acetona (bé, pot ser que ara, avui dia, sigui un altre producte químic l'utilitzat en aquest treball) a la zona rascada prèviament. Es tanca el presor de l'"empalmadora" (perdoneu, però no sé dir-li d'altra manera) i, al cap d'uns segons, ja està!, una nova unió que espero i desitjo que resisteixi molt millor que la d'abans.

Segueixo voltant, lentament. De sobte deixo de girar. La mà experta de l'especialista, que m'està examinant acuradament, apreta suaument els meus costats en un tros determinat, i sento com una exclamació de disgust. Es veu que la senyoreta s'ha adonat que tinc una sèrie de perforacions en mal estat, mig trencades. Fins i tot, en un petit espai ja no hi queda cap perforació. Quina mala sort!, i ara què?... Guaita!, això és una meravella. M'estan enganxant uns trossets d'una mena de cinta de plàstic autoadhesiva, prèviament perforada, amb molta cura, a

fi i efecte que els “foradets” (o sia, les perforacions) coincideixin. És com si es tractés d’una pròtesi dental! Encara resultarà que l’Arxiu de la Filmoteca és com una “clínica de pel·lícules”...

Mentre m’estan fent tota classe d’adobs, estic escoltant el que diuen les diferents persones que treballen en aquest lloc. Sincerament, hi ha coses que no acabo d’entendre del tot; diuen unes paraules que, de veritat, em sonen a xinès. Malgrat tot, intentaré estar molt atenta a les converses per poder informar-vos adequadament de tot allò més interessant del que es diu, i espero poder explicar-me amb suficient claredat. El comentari més generalitzat va a l’entorn de la gran satisfacció que tots senten, sembla, per tenir-me aquí. Diuen que sóc important a la història de la cinematografia catalana, i que quina sort!, perquè tothom pensava que estava definitivament perduda, per sempre. Doncs, quina bajanada, si he estat jo anys i anys ficada en aquell magatzem fosc i brut! I us puc assegurar que en tot aquell temps no em vaig moure gens de la meua prestatgeria, allà en aquell racó. El que passa és que no em van buscar prou bé per trobar-me... També sento dir, amb certa admiració, que per l’edat que tinc estic força ben conservada, malgrat petits defectes lògics, i que sembla mentida que no m’hagi descomposat encara. No, si al final em faran sortir els colors...

La senyoreta que està realitzant totes aquestes millores inicials sobre el meu aspecte físic (amb tota seguretat, es tracta de tota una experta), sense deixar de fer-me voltar, gira que girarà, comenta a un senyor amb bata blanca (aquí tothom vesteix de la mateixa manera!) que, abans que se’m pugui observar a través de la visionadora (què caram deu ser això?), se m’haurà de fer un tractament especial de neteja, per millorar la meua elasticitat i recuperar una part de la contracció que he patit en el transcurs de tots aquests anys. En sentir això, m’he posat una mica nerviosa. Quan no saps ben bé el que et volen fer, lògicament et sobrevé una certa intranquil·litat, almenys fins que t’assabentes del procediment en què consisteix el tractament.

Ara que ja ho sé, us ho explico. M’introduiran, alternativament, en dues màquines. En una d’elles se’m farà un rentat, amb un producte que es diu percloroetilè i amb un bombardeig d’ultrasons (caram!, quines paraules; no sé pas si les hauré pronunciat gaire correctament...). A l’altra màquina se’m farà un rentat i recondicionat amb aigua i no sé quins altres productes químics, com una mena de detergents, segons he pogut entendre. Amb aquest doble tractament volen aconseguir, per una part, treure’m tota la brutícia possible, la pols i el greix acumulat durant tota la meua vida i, per altra banda, volen proporcionar una certa hidratació a les meves molècules (no entenc res, però no sona del tot malament, oi?). He sentit que, d’aquesta manera, esperen aconseguir que tingui una major flexibilitat i que la distància entre perforació i perforació torni a ser, en la mesura del possible, el més semblant a l’estàndard original. Tot això sembla molt necessari, entre altres coses, per poder circular correctament, sense massa perill per a la meua integritat física, per entre els engranatges i rodets de la visionadora. En definitiva, això resultarà ser un autèntic tractament de bellesa i, com us podeu imaginar em fa molta il·lusió. Per fi quedaré amb la cara neta, després de tant de temps... Des que el meu pare, en Fructuós Gelabert, em portà al laboratori perquè em revelessin, que no he pogut gaudir d’un bon bany refrescant... i potser ja era hora!...

Pel que estan dient en aquests moments, després de passar per aquest procés d’embelliment, quedaré a disposició de l’àrea d’investigació i identificació. Un especialista del tema, no sé si home o dona, probablement un estudiós de la història del cinema català, inspeccionarà les imatges que porto a dins, a través de la petita pantalla de la visionadora, aquella andròmina que ja us he esmentat i que encara no he vist! Aquesta persona (que suposo

que portarà bata blanca com tots els altres) anirà prenent nota en una fitxa especial, de les meves característiques, tant de caire tècnic com artístic, com també de les dades relatives al meu estat físic. Talment com si es tractés de fer-me un carnet d'identitat, poc més o menys. En aquesta fitxa quedarà registrada la meva longitud total i el temps de durada en una teòrica projecció en pantalla, la referència al meu estat físic, com ja us he dit abans, amb especial menció i descripció del tipus i característiques de les ratlles que tinc (això sí que no m'agrada pas gaire, que quedi anotada una referència de les meves ratlles; ja m'agradaria veure la quantitat de ratlles i arrugues que tindran tots si arriben a tenir la meva edat, què dimonis!). A l'esmentada fitxa hi anotaran, també, la meva procedència i el motiu pel qual he arribat a aquest nou domicili (ves per on, ara esbrinaré aquest detall), i la data en la qual vaig arribar a l'Arxiu. Quedarà convenientment registrat el nom del meu pare, com a director-realitzador, i tota la resta d'informació derivada de la lectura dels meus rètols i crèdits. Òbviament, en un lloc principal i destacat amb lletra grossa, hi figurarà el meu nom (què menys!), junt amb la meva nacionalitat (la catalana) i l'any de naixement.

Mentre estic pendent de no perdre el fil de tot allò que estan parlant, i d'assabentar-me de quantes més coses millor, la noia de les mans amb guants blancs segueix revisant el meu estat físic, refent o unions defectuoses i col·locant pegats de perforacions falses on convenen. Realment aquest treball és molt entretingut, i demana una gran dosi de paciència i meticulositat. Mentrestant, sobre la taula repassadora, segueixo girant i girant lentament, i a poc a poc, vaig passant d'un plat giratori a l'altre.

Epppp!!!, però, ara què vol fer-me aquest?! Què no s'adona que em pot fer mal?! Tot d'un plegat, arriba un altre personatge, inevitablement amb bata blanca, i comenta que ha d'extreure'm unes mostres per fer una anàlisi. I dit i fet. Amb unes petites mordaces, provistes d'un trepant, em fa dos foradets en mig d'un fotograma. Les mostres, uns discos de pel·lícula d'uns cinc mil·límetres de diàmetre, les introdueix en uns tubets de vidre. Amb aquest tipus d'anàlisi, fet per un procediment cromatogràfic utilitzant un component químic dit Alizarina roja, es pot arribar a saber el temps de vida que li queda a una pel·lícula de nitrat, que és, precisament, el suport cinematogràfic amb el qual estic fabricada. Amb tot, ara ja sé un xic més, què significa la paraula nitrat que em varen col·locar el primer dia, a l'etiqueta de la meva nova caixa. Pel que he entès, les "pelis" fetes en suport nitrat, com ara jo, són altament inestables (amb el bon caràcter que tinc jo!) i molt, molt inflamables i que, malauradament, tard o d'hora, les imatges que portem a sobre desapareixeran, víctimes de la reacció química que provoca la degradació del suport.

Què us deia jo, fa una estona, que tot plegat és molt semblant a un hospital, a un hospital per a pel·lícules? També he sabut un altre detall, en referència a les pel·lícules sobre suport nitrat, la qual cosa acaba amb la meva ignorància sobre aquest tema i satisfà la meva natural curiositat. Segons la informació que he recollit resulta que, per a garantir la futura perdurabilitat de les imatges dels vells films de nitrat de cel·lulosa (aquesta és la terminologia correcta i completa), no existeix cap altra alternativa que duplicar-nos a una altra pel·lícula de suport, anomenat de seguretat, amb més garanties de conservació, com són els actuals suports fets a base d'acetats i triacetats. Precisament, per arribar a aquesta fase, que n'anomenen procés de restauració i duplicació, té una gran importància l'anàlisi que us he descrit fa un moment. Segons quins siguin els seus resultats, es pot planificar científicament el programa de restauracions que s'ha de portar a terme a cada exercici anual. I està clar, jo també seré duplicada. Això, almenys, és el que he pogut sentir...

Segueixo donant voltes. Sincerament, ja començo a estar-ne una mica tipa. Fins i tot sembla que estic una mica marejada. Tinc tantes ganes d'arribar a la fase següent i disfrutar d'un bon bany, gratificant, traient-me de sobre tota aquesta brutícia... Diuen que això m'ho faran demà... PFFFFFFFFFFF !!.

Calla !!, a veure si ho esbrino...

Ha arribat una altra persona amb bata blanca (quina mania!), que sembla ser el cap responsable de l'Arxiu, i comenta que un cop neta i fitxada, abans de deixar-me reposar un temps en el volti de conservació en espera del meu torn per anar al laboratori que haurà de fer la meva restauració i duplicació (això sembla les llistes d'espera de la Seguretat Social), caldrà fer-me unes fotografies per facilitar una més completa informació en una nota de premsa que es vol fer arribar a tots els mitjans de comunicació, per donar a conèixer la meva important trobada. És a dir, es vol anunciar a tot el món que el film Dorotea, que sóc jo, de Fructuós Gelabert i que es considerava totalment perdut, ha estat recuperat. Home!, que famosa em sento!... és com per estar cofoia, oi? Entre unes coses i les altres, realment estic molt satisfeta d'haver arribat a aquest lloc, a l'Arxiu d'Àudio-visuals de la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya. Malgrat totes les peripècies per les quals m'estan fent passar, em tracten molt bé i, pel que es veu, saben reconèixer allò que té un autèntic valor. Modèstia a part...

Calla, calla... sembla que hi ha una certa contraordre... vejam... Bé, estan parlant de que com que és del tot segur que hauré d'anar al laboratori de restauració i, pel que diuen ara, dins de no gaire dies, per realitzar el procés de duplicació i restauració de les meves imatges (sento comentar que el resultat de l'anàlisi que m'han fet indica que no és aconsellable esperar gaire per realitzar aquest procés en les millors condicions i garanties), ja que a partir de demà quedaré totalment repassada i adobada en qüestió de perforacions i unions i, a més a més, amb la cara ben neta després del procés de rentat i reacondicionat que em faran, seria bo de no manipular-me gaire, no fos cas que em tornés a embrutar una mica o se'm trenqués alguna perforació, etc., abans d'anar al laboratori de restauració (francament penso que, malgrat tots els tractaments, no deuen estar gaire convençuts que no pugui presentar cap més problema: és clar, l'edat no perdona i per molts pedaços que et facin!..). Per aquest motiu han decidit de fer un vídeo de les meves imatges, i procedir a la tasca de visionat, identificació i catalogació. Així doncs, en lloc d'arriscar-me a transitar pel mig dels rodets dentats de la visionadora havent de patir nombroses parades i arrancades, (cada cop que s'han de fer anotacions de dades en la preïtixa –recordeu allò que he explicat fa un moment?– han d'aturar la visionadora i aquest procés de aturar-arrencar-aturar i tornar a engegar sembla que no és massa convenient per a mi en la meua situació), em col·locaran en una màquina que en diuen telecine i d'una sola passada i sense patir gens ni mica (degut al sistema tècnic d'aquest tipus d'andròmina, segons el qual les pel·lícules no passen per cap rodet dentat, almenys d'això és del que he pogut assabentar-me) duplicaran, electrònicament, les meves imatges en un vídeo. Mira que bé !...

La veritat és que, entre unes coses i les altres, estic una mica cansada. Espero amb ànsia que em tornin a deixar a la meua prestatgeria, i poder descansar en l'agradable temperatura del volti de conservació (he sentit dir que es manté constantment a 12° C i amb una humitat controlada i també constant del 55%) i recuperar forces per al "tute" que m'espera demà. Abans de retirar-me per avui, vull explicar-vos breument (no és que hagi sentit gaire cosa al respecte) en què consisteix, bàsicament, el treball de duplicació que em faran al laboratori de restauració, d'aquí a uns dies.

Em posaran en una màquina tiradora, d'un tipus dit "Truca". A una cadència d'una imatge per segon (tan a poc a poc no acabarem mai...) aniré mostrant les meves imatges a través d'una finestreta humida, en la que hi circula un líquid especial que omple els solcs de les meves ratlles, produint un efecte òptic que sembla que les ratlles desapareixin i així, la nova còpia, que resultarà de tot el procés mostrarà unes imatges molt més nítides i clares sense la molèstia de les ratlles sobretot de les més fines. Les molt gruixudes no es poden dissimular tant. Un raig de llum procedent d'una llanterna, projectarà les meves imatges, a través d'un objectiu especial (per això se'n diu procediment de reproducció òptica), vers una pel·lícula verge, negativa, de tipus especial. Aquest procediment imatge per imatge, permet també poder rectificar l'enquadrament dels meus fotogrames per anar compensant el decalatge, conseqüència de l'encongiment del meu suport de nitrat i evitar, el més possible, que a la nova còpia les imatges "ballin" massa. Després de passar totes les imatges, el negatiu impressionat haurà de revelar-se per un procediment especial per obtenir unes imatges de bona qualitat. D'aquesta cinta, un cop revelada, se'n diu Contratipus i d'ella se'n produirà una nova còpia positiva, una mena de germaneta bessona, capaç de ser projectada sense problemes i de perpetuar la durabilitat de les meves imatges. I si, per desgràcia aquesta nova còpia un dia patís un contratemps i s'espatllés, a partir d'aquest contratipus, sempre se'n podran treure noves còpies. Així queda garantida la conservació.

Bé, ara sí que la jornada ja s'acabat. Me'n vaig a descansar. Si tinc ocasió i us interessa, més endavant potser podré explicar-vos més coses o ampliar els detalls de tots els processos, un cop en tingui d'ells una experiència personal. Així doncs, fins aleshores, adéu-siau!... Encantada d'haver pogut ser d'alguna utilitat..."

* * *

Com tots els contes, aquest també té un epíleg, una "moraleja". La pel·lícula Dorotea, del realitzador català Fructuós Gelabert, és una de les moltíssimes –massa– que, malauradament, no podrà mai experimentar una apassionant aventura com la del conte que us he explicat. Aquest film forma part del patrimoni cultural cinematogràfic català irremissiblement perdut. Encara avui dia, malgrat tots els bons propòsits d'institucions públiques i privades, esforços personals de tot tipus, declaracions i projectes, en tot el món es continuen perdent nombroses oportunitats per salvar els testimonis filmics d'altres èpoques. I en aquesta realitat, però, la responsabilitat és de tots, inclosos aquells que per desconfiança, recels o ignorància prefereixen guardar ells mateixos les seves col·leccions de films antics, evitant la seva possible restauració i duplicació, que puguin garantir la supervivència de les imatges. Però no tan sols això. En alguns casos –potser massa també– no s'arbitren els recursos necessaris per a garantir que les imatges cinematogràfiques que s'estàn produint en l'actualitat, arribin en òptimes condicions de conservació a les futures generacions. Amb motiu del primer centenari del naixement del cinema, que estem a punt de celebrar, arreu s'estan portant a terme nombrosos esforços per recuperar i salvar el cinema antic, el cinema de principis del nostre segle XX (potser per la convicció que el temps per recuperar aquest cinema s'està esgotant) però, penso jo, s'hauria de tenir en compte, també, a evitar que quan se celebri el segon centenari, els historiadors, conservadors, restauradors i estudiosos del cinema d'aleshores no tinguin les mateixes dificultats que patim nosaltres, per accedir a la informació que els haurà de proporcionar el cinema produït actualment.

El conte que us he narrat ha estat, doncs, ni més ni menys que una mena de somni. Un miratge. Segons es vulgui considerar, un malson. Una d'aquelles coses que, sovint se somnien estant despert, potser com a conseqüència de que qui té gana somia pa. Realment, el títol correcte i adient d'aquest conte hauria estat: "Dorotea, un exemple del patrimoni cinematogràfic perdut". En definitiva, no ha estat altra cosa que el relat d'un somni; d'un somni que, despert o adormit, ha tingut en veu alta un conservador de filmoteca.